

הספרייה

לחגים ומועדים

תשורה

משמחת הנישואין של

יוסף יצחק ושרה הינדא שיחיו

גרינפלד

י"א סיון ה'תשפ"ד

הספריה לחגים ומועדים

מחקר היסטורי מקיף בעקבות
פרסומי הדאשונים של הרבי

תשפ"ד © 2024
כל הזכויות שמורות

אנוכי

אנא נפשי כתבית יחבית
מכון לעיון ופענוח כתבי כ"ק אדמו"ר זי"ע

מכון למחקר תורני, עיון, פענוח והוצאה לאור מכתבי וכתבי־יד קודש
כ"ק אדמו"ר רבי מנחם מענדל שניאורסאהן מליובאוויטש זי"ע
anochinstitute@gmail.com | +972-54-306-2246
רוזובסקי 9/14, פתח-תקוה, ארץ הקודש

פתח דבר

אנו מודים לה' על כל הטוב אשר גמלנו ובחסדו הגדול זיכנו בנישואי צאצאינו החתן הרה"ת מ' יוסף יצחק והכלה מ' שרה הינדא שיחיו. הננו מביעים תודה מקרב לב לכל בני משפחתנו, ידידנו ומכרינו שיחיו, אשר הגיעו מקרוב ומרחוק להשתתף בשמחתנו ולברך את הזוג שיחיו בברכת מזל טוב ובאיחולים לחיים מאושרים בגשמיות וברוחניות.

בהתבסס על הנהגת כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע שחילק תשורה למשתתפים בעת חתונת כ"ק אדמו"ר זי"ע והרבנית הצדקנית מרת חיה מושקא נ"ע, ביום הבהיר י"ד כסלו תרפ"ט – הננו מתכבדים בזאת להעניק לכל הנוטלים חלק בשמחת לבבנו, תשורה מיוחדת זו.

התשורה אשר נכתבה ונערכה בידי אבי החתן הרה"ת ר' מנחם מענדל גרינפלד שי', לרגל שמחת הנישואין, היא מחקר היסטורי-תורני חדשני ופורץ דרך, ראשון מסוגו בנושא זה, העוסק בפרסומיו הראשונים של הרבי עם הגיעו לארצות הברית בשנת תש"א בעת שעמד בראש ה'מרכז לעניני חנוך'. לפרטים נוספים אודות שיטות המחקר, תהליכי העריכה והתובנות החדשות שעלו במהלכו, ראו במבוא המחקר.

אנו מברכים את הזוג הצעיר שיחיו כי יזכו לבנות בית בישראל – בנין עדי עד על יסודי התורה והמצוה, כפי שהם מוארים במאור שבתורה זוהי תורת החסידות (לשון הרבי במכתבו לחתונה).

יהי רצון שמשמחת הנישואין הזו נזכה תיכף ומיד לשמחת הגאולה ולשלימות הנישואין בין כנסת ישראל לקב"ה, ותתגשם התפילה-בקשה הנאמרת בברכת חתנים – "מהרה ה' אלוקינו ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים. . קול חתן וקול כלה" (כתובות ח, א), בגאולה האמיתית והשלימה בקרוב ממש.

משפחת בורגן

משפחת גרינפלד

י"א סיון, ימי התשלומין, ה'תשפ"ד

מבוא

בשנים תש"ג-תש"ה (1942-1945), בעיצומה של מלחמת העולם השנייה שכיילתה את מרבית יהדות אירופה, יזם והוציא לאור כ"ק אדמו"ר זי"ע, בהיותו יו"ר 'המרכז לעניני חינוך', עוד בטרם עלותו על כס נשיאות חב"ד, סדרה ייחודית של חוברות וספרים לילדים ונוער על חגי ומועדי ישראל. מטרת הסדרה הייתה להנחיל לדור הצעיר של יהדות ארצות הברית דאז חינוך יהודי, ערכי אמונה ומורשת ותודעה יהודית עמוקה וגאה.

לוגו המרכז לעניני חינוך, כפי שהופיע באחת החוברות שיצאו לאור בעשור הראשון לפעילותו, משמש כעדות ויזואלית לזהות המותגית המגובשת של הארגון ולנוכחותו העקבית לאורך השנים עד היום

הרקע להפקת הסדרה היה מצבם הרוחני של ילדי היהודים באותה תקופה. רבים מהוריהם היו צאצאי המהגרים שהגיעו מאירופה לארצות הברית, וחלקם סברו שכדי להשתלב בחברה האמריקנית יש להתרחק מדת. כך גדלו ילדים רבים ללא השכלה וזהות יהודית. כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע שהגיע לארה"ב במחצית הראשונה של שנת ה'ת"ש (1940) זיהה את המשבר, קבע כי "אמריקה איננה שונה" וקרא להפיץ את אור היהדות. לשם כך ייסד בין היתר, עם בואו של חתנו הרבי

לארצות הברית את 'המרכז לעניני חינוך' (המל"ח), כאשר הוא ממנה אותו, ליושב ראש ועד הפועל של המל"ח (ראו לוין, ש.ד. (תשמ"ח). תולדות חב"ד בארצות הברית (עמ' רעו). קה"ת).

הרבי לקח על עצמו להוציא לפועל את חזונו של חותנו, וראה במשימה להגיע לכל ילד יהודי עם מסרי יהדות יעד אסטרטגי וחלק ממערכה רוחנית להבטחת עתידו של העם היהודי, אל מול סכנות ההתבוללות מחד, והשמדת יהודי אירופה בשואה מאידך. הרבי יזם, תכנן, ערך והפיק סדרת חוברות מהודרות ואיכותיות על חגי ישראל, מלאות בתוכן יהודי מרתק ועשיר, שידברו אל ליבם של ילדי הדור.

בליבת הסדרה שנקראה Festival Series – ספריה לחגים ומועדים, עמדו שני פורמטים מרכזיים.

א. פורמט כ"ס. סדרה זו כללה שש חוברות צבעוניות שיצאו לאור בפורמט כ"ס נוח בין השנים תש"ד-תש"ה. החוברות, שהקיפו את מעגל השנה היהודי, הוקדשו לחגים הבאים: חגי תשרי, חנוכה, פורים, פסח, שבועות ובין המצרים.

חוברת "בין המצרים", מהדורה ראשונה משנת תש"ד (1944), מדגימה את הגישה הכוללת של המל"ח בהפקת חומרי לימוד וחינוך לכל מעגל השנה היהודי, כולל ימי הצום והאבל

כל חוברת הייתה בעלת מבנה ותבנית אחידים, והכילה מידע תמציתי על מהות החג, מצוותיו ומנהגיו, לצד סיפורים חסידיים קצרים ואיורים מרהיבים ומושכי עין. התכנים הועברו בשפה קלה ונגישה, מותאמת במיוחד לקהל היעד של ילדים ובני נוער.

עיצוב החוברות היה מהודר ומזמין, עם כריכה צבעונית ואיכותית בגוון ייחודי לכל חג. אותיות הכותרת על העטיפה הודפסו אף הן בצבעים מרהיבים, מה שהפך את החוברות לבולטות ומושכות את העין. הפורמט הקומפקטי אפשר לילדים לשאת את החוברות בנוחות לכל מקום.

גולת הכותרת של כל חוברת הייתה מכתבו האישי של הרבי לילדים. במכתבים אלו פנה הרבי אל הילדים בחום ובקרבה, תוך שהוא מדגיש בפניהם מסר מרכזי הקשור לחג הספציפי. הרבי עודד את הילדים לחגוג את החג כראוי, ולהפנים את ערכיו ומשמעויותיו העמוקות.

ב. פורמט ספר מורחב. לצד סדרת חוברות הכ"ס, המכונה לעתים באגרות הרבי בשם המקוצר 'סטארי', יזם המל"ח סדרת חוברות נוספת, מורחבת ומפורטת יותר, תחת השם האחד "The Complete Story of..." (הסיפור המלא של...), עם ציון שם החג הרלוונטי – פורים, פסח, שבועות וכן הלאה.

חוברות "הסיפור המלא", שנועדו לקהל יעד מבוגר יותר של בני נוער ומבוגרים כפי שעולה מהתכנים שבהם, היו בנות עשרות עמודים כל אחת. הן התבססו על התכנים של חוברות הכיס המקבילות, אך הרחיבו אותם משמעותית והוסיפו עליהם שכבות נוספות של מידע, סיפורים על החג ממקורות מגוונים, מדרשים, חידונים, איורים ועוד. כמו בחוברות הכיס, גם בחוברות המורחבות שולב מכתבו האישי של הרבי ככתבו וכלשונו.

רוב חוברות "הסיפור המלא" נכתבו בידי העורך, הרב ניסן מינדל, תוך פיקוח והנחיה צמודים ויסודיים של הרבי עצמו. בהקדמה לחלק הראשון של הסדרה, "מביע The Complete Story of Tishrei", הרב מינדל את תודתו העמוקה לרבי, "על כך שהקדיש מזמנו לעיין בכתב היד של הכרך הנוכחי, כמו גם בכרכים הקודמים, ועל כך שנתן הצעות מועילות והערות חיוניות על החומר שהוגש לפניו" (The complete story of Tishrei עמ' viii – בתרגום מאנגלית). דבר זה ממחיש את מידת המעורבות האישית של הרבי בגיבוש ועריכת התכנים של הסדרה. ראו להלן פרק ראשון עמ' 31, תצלום הגהות הרבי לכרך הסיפור המלא של תשרי.

לאחר צאתן לאור, אוגדו חוברות "הסיפור המלא" לשני כרכים מקיפים: הכרך הראשון, שנקרא "The Complete Story of Tishrei", כלל את כל החומרים על חגי תשרי, ואילו הכרך השני, "Tishrei Complete Festival Series", כינס את החומרים על שאר חגי ומועדי השנה.

מבחינת הכרונולוגיה, נראה כי בחלק מהמקרים קדמה דווקא הוצאת הקובץ המורחב והמלא של החג לזו של חוברת הכיס התמציתית, ורק לאחר מכן הופקה על בסיסו חוברת הכיס המקוצרת. בכל

מהדורת התרגום לרוסית של "הסיפור המלא של פסח" (Полная история Пасхи), הוצאה ראשונה משנת תשי"ט (1959), מציגה את המאמץ המתמשך של המרכז לענייני חינוך להנגיש את תכני היהדות לקהלים דוברי שפות שונות

מקרה, שתי הסדרות – חוברות ה'סטאָרי' וספרי "הסיפור המלא" – היוו יחד מיזם חינוכי כולל ורחב היקף בחסות המל"ח, במטרה לחשוף ילדים, בני נוער ומבוגרים כאחד למכלול של תכנים, ערכים ומסרים יהודיים לכל אורך מעגל השנה.

כרונולוגיית הופעת החוברות

סדרת החוברות יצאה לאור בהדרגה לקראת חגי ומועדי ישראל בשנים תש"ד-תש"ה. החוברת הראשונה, 'פורים', הופיעה לקראת פורים תש"ד. אחריה יצאה לאור החוברת 'סימני סדר של פסח' לקראת פסח תש"ד, ובהמשך השנה חוברות לשבועות ובין המצרים. סביב חגי תשרי תש"ה ראו אור שתי חוברות נוספות: 'קידוש ותפלות' ו'תשרי', ולקראת חנוכה תש"ה הופיעה גם חוברת מיוחדת לחג זה (ראו קטלוג המל"ח שבפרסומיו השונים).

הרבי היה מעורב באופן יסודי ופרטני בכל שלב בפרויקט. הוא הגה את הקונספט הכללי, בחר את הכותרות והנושאים, קבע את המבנה, ערך והגיה את התכנים תוך הקפדה על כל פרט. בנוסף, המל"ח הדפיס עם השנים מהדורות של החוברות הללו בשפות צרפתית, ספרדית ורוסית, שנשלחו למדינות דוברות השפות השונות ברחבי העולם, וזאת על מנת להגיע לכל ילד יהודי ברחבי העולם, כשהרבי עוקב מקרוב אחר תהליכי התרגום וההגהה גם של מהדורות אלו.

מעורבותו היסודית והמקיפה של הרבי בעריכת החוברות – עדויות, אזכורים וניתוח

מעורבותו האינטנסיבית והיסודית של הרבי בעריכת התכנים של הסדרה באה לידי ביטוי מובהק במקורות רבים. ראשית, מלבד מכתבו האישי של הרבי שנכלל בכל אחת

החוברת המתורגמת לצרפתית לחג הפורים, שיצאה לראשונה בשנת תש"ו (1946), היא דוגמה מוקדמת לפרסומים רב-לשוניים של המל"ח, המשקפת את החזון להגיע לילדים יהודים ברחבי העולם

מהחבורות, עדויות רבות מצביעות על כך שהרבי עצמו נטל חלק פעיל בכתיבה ובעריכה של מרבית התכנים בחבורות.

בין הראיות לכך ניתן למנות מספר אזכורים מפורשים באגרותיו של הרבי. באיגרת מראשית שנת תש"ה, הרבי מתייחס במפורש לפרשנות שהציע בחוברת "בין המצרים": "וזהו יסוד למה שפירשתי כך בחוברת בין המצרים" (אגרות-קודש, כרך ב, עמ' ד). בדומה לכך, באיגרת נוספת הוא מזכיר את מלאכת העריכה וההגהה שביצע בחבורות שונות: "בזמן האחרון צריך הייתי להגיה... חוברת... פורים, פסח בצרפתית... קובץ פורים באנגלית" (שם, עמ' ז). ניתן להניח כי "החוברת" המוזכרת מתייחסת למהדורת הכיס הקטנה, ואילו "הקובץ" מכוון למהדורה המורחבת "הסיפור המלא" של חג הפורים.

אל אזכורים אלו, מצטרף כתב ידו של הרבי, הכולל הגהות והנחיות לספר של חודש תשרי כנוצר.

את הדברים מחזקים גם עדויות מכלי ראשון. בשיחה אישית שקיימתי עם הרב מיכאל אהרן זליגסון, הוא חלק עמי עדות ששמע מפי הסופר ר' גרשון קרנצלר (וירצבורג תרע"ו – בולטימור תש"ס), שעסק בעצמו בכתיבת תכנים עבור המל"ח באותה תקופה. לדבריו, "לא היה פרסום שיצא לאור על ידי המל"ח וקה"ת, שהרבי לא התערב בו והביע דעתו עליו". בדומה לכך, גם הרב יהושע מונדשיין ע"ה התבטא שבתקופת כהונתו של הרבי כיו"ר המל"ח "לא נדפסה שורה אחת ללא פיקוחו הישיר" (קסטל, מ. (תשפ"א). ספר סופר וסיפור (עמ' 823). כרמים).

הקפדתו של הרבי על עיצוב גרפי איכותי ועל רמת הגימור של החבורות

מידת ההשקעה וההקפדה של הרבי על ההיבטים החזותיים והגרפיים של סדרת החבורות "ספריית החגים והמועדים" מעידה אף היא על החשיבות שייחס לפרויקט כולו. למרות המגבלות התקציביות והטכנולוגיות של התקופה, הרבי לא התפשר על איכות החומרים או על עושר הצבעים. כל חוברת נדפסה על נייר איכותי, עם עיצוב כריכה צבעוני וייחודי, המותאם לאווירת החג הספציפי. גם בגוף החוברת נעשה שימוש נרחב בצבע, הן באותיות השער והן בכותרות הפנימיות – מה שהפך את החבורות למושכות עין, מזמינות וידידותיות לקורא הצעיר. העובדה שהרבי השגיח באופן אישי על הפרטים הגרפיים והחזותיים הקטנים ביותר, ודאג לרמת גימור גבוהה ואיכותית במיוחד, מלמדת עד כמה הפרויקט היה קרוב לליבו, ועד

לכל אחת ממחלקות המל"ח עוצב לוגו ייחודי, המבטא את אופי פעילותה ותחומי אחריותה. לפנינו לוגו מחלקת ההוצאה לאור, כפי שהופיע באלבום "דו"ח הישגים". הלוגו מציג שלושה פרסומים בולטים שראו אור בהוצאת המחלקה: סידור "תהלת ה'", סדרת החוברות לחגים "Festival Series", וכן את הירחון "Talks and Tales". העיצוב הגרפי של הלוגו משקף את המגוון והעושר של פרסומי המל"ח בשנותיו הראשונות, ואת ההשקעה ביצירת שפה חזותית מובחנת ובולטת לכל אחד מתחומי הפעילות של הארגון.

כמה ראה בחוברות אלו כלי להנחלת ערכי היהדות לדור הצעיר.

מסר אישי – על מכתביו של הרבי בסדרת החוברות

אחד המאפיינים הבולטים של סדרת החוברות היה המכתב האישי שכתב הרבי בכל אחת מהחוברות. במכתבים אלו, אשר נשאו אופי דומה לסגנונם ולמבנם של ה'מכתב כללי', המוכר לנו משנות נשיאות הרבי, פנה הרבי אל הילדים בשפה קרובה וחמה תוך שהוא מתייחס אליהם בפתירת המכתב כ'חבר יקר' Dear Friend.

דרך המכתבים האישיים הללו, שהותאמו בתוכנם לכל חג וחג, הרבי העביר לילדים מסרים של עידוד וחיזוק, והעמיק את הקשר שלהם לחג ולערכי היהדות, הזכיר להם את אבותינו שמסרו נפשם על קידוש השם, ואת הצורך להמשיך ולשמור

תורה ומצוות בכל מקום ובכל מצב. בתקופת השואה והשנים שלאחריה, הרבי נגע במכתביו בטרגדיה האיומה שניחתה על עם ישראל, וקרא לילדים לחזק את זהותם היהודית, ולהמשיך את דרכם של מיליוני היהודים שנספו.

כך, במכתב לחג הפורים כינה את היטלר בשם 'המן', ועודד את הילדים לדבוק ב'מרדכי ותורתו'. במכתבו ל'בין המצרים' כתב כי "עם ישראל נמצא עתה בעיצומו של סבלו הגדול ביותר", וקרא לשוב אל ה' בתשובה שלמה כדרך היחידה לגאולה. ואילו במכתב לקראת חג הפסח תש"ו כתב כי דור ההמשך צריך להשלים את מה שהנספים לא הספיקו לעשות ולפעול לעתיד טוב יותר לעם היהודי.

במכתבו לחודש תשרי, הרבי מציג רעיון מרכזי המשלב את המסרים העיקריים של חגי החודש לכדי "אסיפת מטען רוחני" המלווה את הילד לאורך כל השנה.

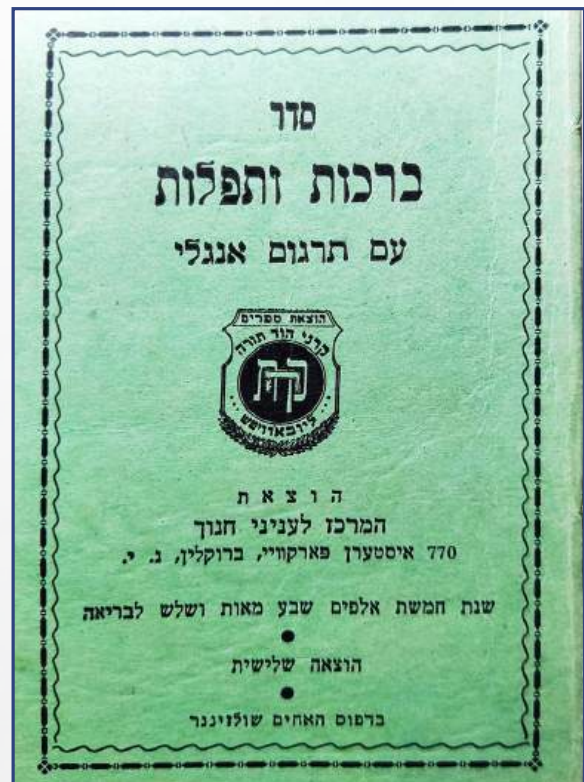
במכתב זה, הרבי סוקר בשפה בהירה את המשמעויות הפנימיות של כל חגי תשרי תוך שהוא מדגיש כי ההכנה הנכונה בחודש תשרי, ברוח המסרים הטמונים בכל אחד מהחגים והמועדים, היא המפתח ל"חיים יהודיים אמיתיים" במהלך השנה כולה.

פרסומים ייחודיים נוספים של המל"ח – מגוון יוזמות חינוכיות חלוציות

לצד שתי הסדרות המרכזיות הופקו בהוצאות המל"ח פרסומים ייחודיים נוספים: אחד הבולטים שבהם היה הברכון 'סדר ברכות ותפילות' (תש"ג), שהכיל בפורמט אטרקטיבי ומעוצב לקט תפילות וברכות לילדים וילדות צעירים העושים את צעדיהם הראשונים בהכרת היהדות כמו גם לחיילים יהודיים ששירתו באותה עת בשדה הקרב מול האויב הנאצי. הברכון הפך לרב-מכר בזכות עיצובו החדשני והנוח, והפופולריות שלו הגיעה לממדים רחבים. הרבי עצמו פיקח על כל פרט בו, מהתוכן ועד גיוס משאבים להדפסתו, ואף ענה על שאלות שהגיעו עליו לאחר צאתו לאור.

ראוי לציין כי החוברת 'קידוש ותפילות' שיצאה במסגרת סדרת החוברות לחגים, מהווה למעשה מעין "אח תאום" או המשך ישיר לברכון 'סדר ברכות ותפילות' שקדם לה. בדומה ל'סדר ברכות ותפילות', גם 'קידוש ותפילות' מרכז את התפילות המרכזיות הנאמרים בחגי תשרי, כגון נוסח הקידוש, סדר תשליך, נוסח כפרות ועוד, לצד תרגום לאנגלית, הוראות והנחיות. ניתן אפוא לראות בחוברת 'קידוש ותפילות' ואולי אף בסדרת החוברות כולה כעין התפתחות או הרחבה של הקונספט שעמד בבסיס 'סדר ברכות ותפילות', מתוך רצון להנגיש לילדים ובני נוער מגוון רחב יותר של תכנים הקשורים למעגל השנה היהודי.

פרויקט מיוחד נוסף הייתה החוברת 'תורה וישראל' (תש"ד), סיכום מרתק של ההיסטוריה, האמונה והמורשת היהודית מאברהם אבינו ועד ימי האריז"ל. היא שילבה מפות ייחודיות שהרבי עצמו הנחה את האמן מיכל שוורץ כיצד לציירן, כולל מפת יציאת מצרים, ציר הזמן של עם ישראל, ותמונות של בית המקדש והכותל המערבי. חוברת זו אף שימשה כתשורה לבר המצווה של זעליג סטולמן, בנו של יוליוס סטולמן שתרם רבות למימון המל"ח.

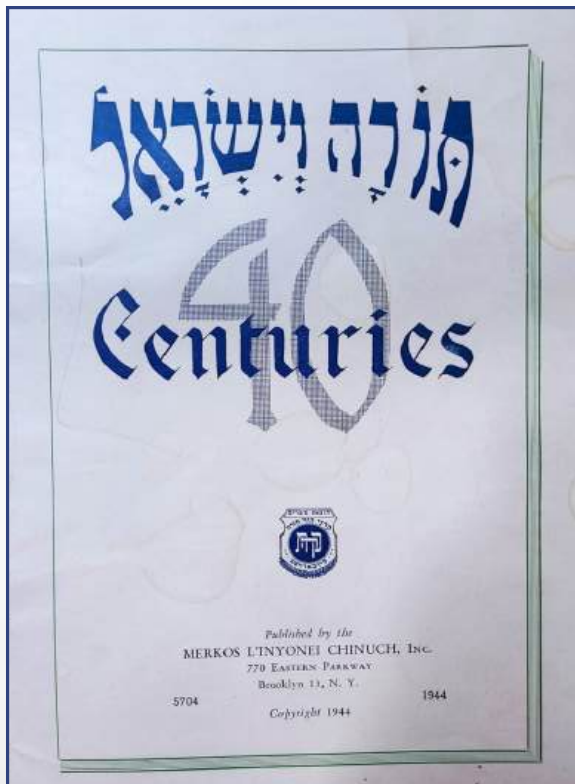

המהדורה השלישית של "סדר ברכות ותפילות" משנת תש"ג (1943) מעידה על הפופולריות והביקוש הרב לאוסף הברכות והתפילות לילדים שערך המל"ח, ועל הצורך בהדפסות חוזרות כדי לענות על הדרישה הגבוהה לברכון זה

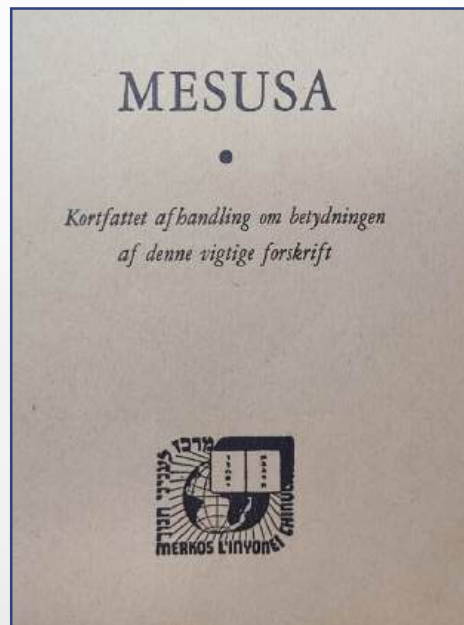
במקביל ולצד פרסומים אלו, יזם המרכז לעניני חינוך פרויקט נוסף בשם 'מצוות ומנהגים' (Precepts and Customs), שאף הוא החל לראות אור בשנים הנדונות. בהשוואה למיזמים האחרים, פרויקט זה התפרס לאורך תקופה ארוכה יותר, והקיף בסופו של דבר תשע חוברות, העוסקות במגוון רחב של מצוות ומנהגי ישראל. את החוברות הללו כתבו עורכים שונים והם תורגמו למספר שפות.

סדרת החוברות של המרכז לעניני חינוך הייתה אמצעי חינוכי פורץ דרך וייחודי, בזכות איכותה הגבוהה, עיצובה המושך ובעיקר תכניה העשירים והמרתקים. היא נועדה להחדיר זהות יהודית חזקה והשקפה יהודית אותנטית בדור שלם של ילדים יהודים-אמריקאים, שלחלקם הגדול זו הייתה ההיכרות הראשונה עם אוצרות היהדות. יותר מכך, הסדרה שימשה אבן דרך בדרכו של הרבי שבאמצעותה התווה כבר אז, בתחילת דרכו, את חזונו החינוכי – להעניק לדור ההמשך כלים וידע לחיות חיים יהודיים בעידן המודרני. היא הייתה הבסיס לפרויקטים רבים שיבואו אחר כך – שראשיתם הייתה הקמת רשת בתי הספר היהודיים שקדמה להוצאת סדרת החוברות, ועד למפעל השלוחים ששם לו למטרה להפיץ יהדות בקרב כל יהודי בכל פינה בעולם.

שער החוברת "תורה וישראל", מהדורה ראשונה משנת תש"ד (1944), מציג את החיבור החשוב שהפיק המל"ח, ובו סקירה מקיפה של ההיסטוריה, האמונה והמורשת היהודית

החוברת "מזוזה" בשפה הדנית, חלק מהמיזם "Precepts and Customs" (מצוות ומנהגים) מראשית שנות השישים, פרי שיתוף פעולה בין המל"ח למכללה היהודית הסקנדינבית (Skandinavisk Jødiske Højskole), מייצגת את ההרחבה המתמדת של פעילות המל"ח והתאמת פרסומיו לקהלי יעד ספציפיים

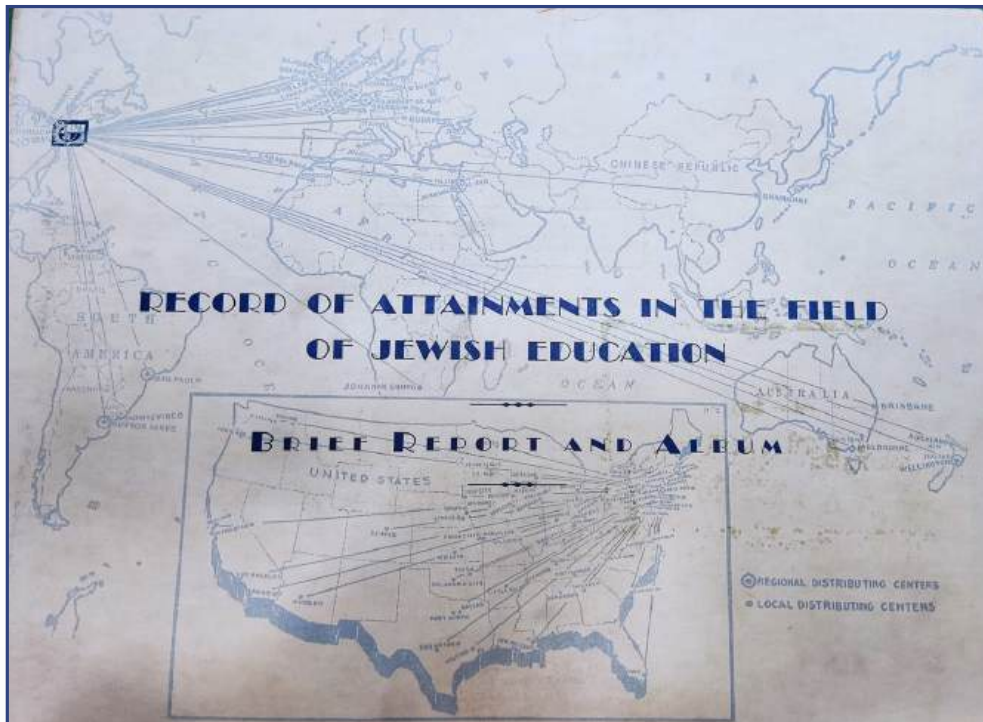
סדרת החוברות של הרבי לחגים ומועדים היא מורשת חינוכית יקרת ערך, שמשמעותה והשפעתה נמשכת עד לימינו אנו. היא מהווה תיעוד למסירותו והשקעתו האינסופית של הרבי בחינוך דור העתיד ולעיצוב עתידו הרוחני של העם היהודי כולו, מתוך ראייה כוללת וחתירה להגיע ולגעת לכל יהודי בכל מקום בעולם.

בנוסף לסדרת החוברות 'ספריה לחגים ומועדים', בעיצומה של מלחמת העולם השנייה יזם והוציא לאור אדמו"ר הרי"צ סדרת תפילות מיוחדות ומסרי חיזוק לעם היהודי ולחיילים היהודים. כשברקע מצב המלחמה בו עם ישראל כולו עמד בסכנת השמדה מול אויב אכזר ורשע, הרבי הרי"צ לא נשאר אדיש וראה צורך קיומי לפעול. הוא חיבר תפילות מיוחדות לשלום נשיא ארצות הברית ולנצחון בעלות הברית על כוחות הרשע, מתוך הכרה בחשיבות קיומה של מעצמת-על נאורה במאבק מול הנאצים. במקביל חיבר תפילה נרגשת להצלת עם ישראל ולהתעוררות בתשובה, כדי לעורר רחמי שמים בשעת צרה ולקרב את הגאולה. כמו כן, מתוך דאגה עמוקה לחיילים היהודים בחזית, פרסם מסרי חיזוק מיוחדים המדגישים את ערכי האמונה והביטחון בה' כמקור עידוד ואומץ במצבי סכנה, וקרא להם לשמור מצוות ובפרט להניח תפילין כסגולה לשמירה והצלה. מסרים אלו יצאו בחוברת מיוחדת בפורמט קטן במיוחד, שיקל על החיילים את נשיאתו בשדה הקרב. כאן באה לידי ביטוי ראייתו הכוללת של הרבי הרי"צ בחיבור הדוק בין אהבת התורה ומצוותיה להכרת הטוב לארצות-הברית בתור 'מלכות של חסד' והעומד בראשה, ובין המאבק הצבאי למאבק הרוחני להצלת העם היהודי.

בימים אלו, כשעם ישראל שוב ניצב מול אויבים הקמים עליו לכלותו חלילה, תפילותיו המיוחדות של הרבי הרי"צ ומסרי העידוד שחיבר לחיילים היהודים ממשיכים להוות מקור של אמונה ותעצומות נפש לכל העם היושב בציון. התפילות והמסרים הנוקבים שחיבר בשעתו, נושאים משמעות מיוחדת גם בימינו, שהרי "דברי צדיקים קיימים לעד", ובוודאי שתפילות אלו נושאות בתוכן ערך סגולי שבכוחו לעודד ולחזק את רוחם של החיילים ושל העם כולו לבטוח בקב"ה שיקבל את תפילותינו בחסד וברחמים, וכלשונו של אדמו"ר הרי"צ במברקו לנשיא רוזוולט – "אנו מתפללים, ובטוחים בניצחון הסופי – בעזרת ה' – של הכוחות המשולבים של האומות החופשיות של בעלות הברית בעולם על פני כוחות הרשע של אויבי האנושות. ה' יברך אתכם שתוכלו להנחות את המאמצים המשותפים שלנו לניצחון מוחלט ומהיר".

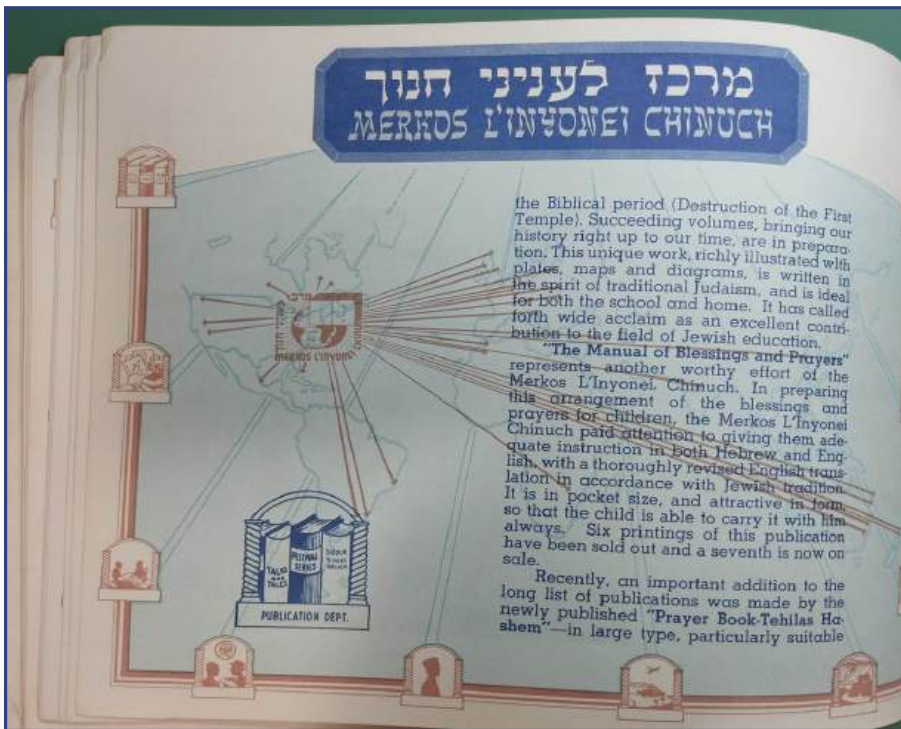

שער האלבוים "Record of Attainments in the Field of Jewish Education" (דו"ח הישגים בתחום החינוך היהודי), שיצא לאור על ידי המרכז לענייני חינוך בשנת 1948. האלבוים, הנושא את הכותרת המשנית "Brief Record and Album" (תיעוד תמציתי ואלבוים), מציג את פועלו הנרחב והמגוון של המל"ח בתחום החינוך היהודי בארצות הברית במהלך העשור הראשון לפעילותו, לצד מידע סטטיסטי וחזותי על היקף הפעילות, הפרסומים והמוסדות החינוכיים שהוקמו.

תצלום מתוך האלבוים "דו"ח הישגים". בעמוד זה מופיעה טבלה המתעדת את כמות הפרסומים שיצאו לאור בין השנים 1942 ל-1945. הנתונים מצביעים על צמיחה מרשימה בהיקף הפעילות של המל"ח בהנהגת הרבי בשנים אלו, עם עלייה של יותר מפי שבעה במספר הפרסומים. מ-40,000 בשנת 1942 ל-300,000 בשנת 1945. מסמך נדיר זה מספק הצצה מאלפת להתפתחות המהירה של מפעל ההפצה וההוצאה לאור של המל"ח, ולתפוצה הגוברת של חומרי הלימוד וההעשרה שהפיק בקרב ילדי ישראל בארצות הברית של שנות הארבעים במאה העשרים.

"סדר ברכות ותפילות" מתואר באלבום "דו"ח הישגים" כניסיון ראוי לשבח נוסף של המרכז לעניני חינוך. בהכנת לקט זה של ברכות ותפילות לילדים, המרכז לעניני חינוך הקפיד על מתן הדרכה נאותה הן בעברית והן באנגלית, עם תרגום אנגלי מעודכן ומעובד ביסודיות בהתאם למסורת היהודית. הברכון הוא בפורמט כיס, ומעוצב בצורה אסתטית ומושכת, כך שהילד יכול לשאת אותו עמו בכל עת. שש מהדורות של פרסום זה אזלו, והמהדורה השביעית זמינה לרכישה.

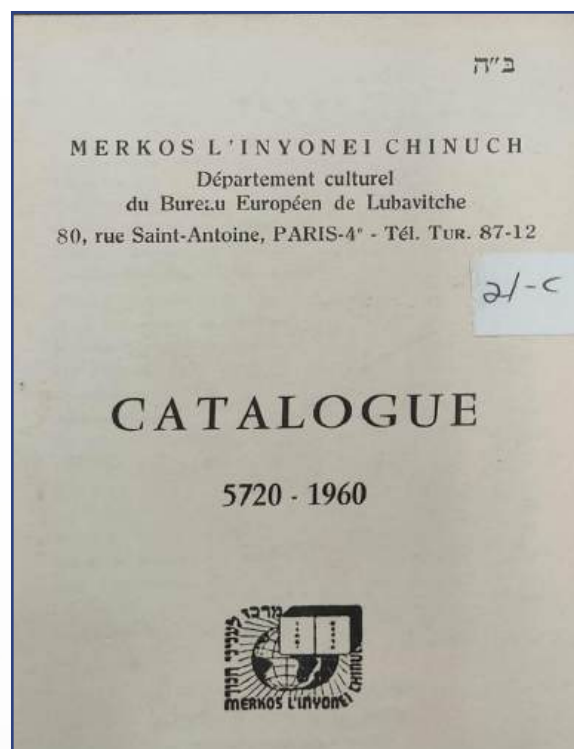
המחקר אחר פרסומי ה'מרכז לעניני חינוך' בעשור הראשון להקמתו נמצא בעיצומו. המחקר כולל איתור, תיעוד וניתוח מקיף של מגוון רחב של חומרים וסדרות שהופקו על ידי המל"ח בשנים אלו. המחקר חושף את העושר והמורכבות של הפרויקטים החינוכיים פורצי הדרך שיזם הרבי, ואת המסרים והערכים שביקש להנחיל לדור העתיד. בספר זה מוצגים ממצאים ראשוניים מהמחקר שנזכרו במבוא, המהווים הצצה מרתקת לפן מיוחד וחשוב בחזונו ופועלו החינוכי של הרבי, אך הם רק חלק קטן מתמונת המחקר הכוללת שעתידה בעזרת ה' לראות אור בהמשך.

עם חתימת המבוא, זהו המקום להביע את תודתי והערכתי להנהלת הוצאת הספרים קה"ת על מתן הרשות לעשות שימוש במגוון הרחב של חומרי המקור ששימשו כבסיס לעבודתי.

אני מודה מקרב לב לספריית ליובאוויטש שבניו יורק, ובפרט לספרן הראשי, הרב שלום דובער לזין, ולספרן הבכיר הרב יצחק וילהלם, על נכונותם לסייע ולהיענות לכל בקשותיי, גם כאשר חרגו מגדר השגרה.

תודה מיוחדת נתונה לבני, החתן הרה"ת ר' יוסף יצחק, אשר היה הראשון לתעד בצילום את החוברות מאוסף ספריית ליובאוויטש לטובת המחקר. כמו כן, אני מודה

קטלוג המל"ח לפרסומים בשפה הצרפתית משנת 1960, בהוצאת מחלקת התרבות של המשרד האירופי של ליובאוויטש בפריז (Département culturel du Bureau Européen de Lubavitch), מהווה הוכחה לנוכחות הבינלאומית הגוברת של המל"ח ולהשפעתו מחוץ לגבולות ארצות הברית.

לבני הת' אברהם, אשר שימש כעוזר נאמן לכל אורך הפרויקט, סייע לי בהתלבטויות הרבות ותרם מזמנו לקריאה ומתן משוב על הטיוטות הראשונות של העבודה.

ברצוני להכיר טובה לקבוצה נבחרת של יועצים ומומחים בתחומם, אשר הקדישו מזמנם לחלוק את הידע, הניסיון והתובנות שלהם, ובכך תרמו תרומה מכרעת לעיצוב המחקר. בין אלה נמנים הרבנים חיים שאול ברוק, לוי יצחק הולצמן, שרגא דוד המניק, מיכאל אהרן זליגסון, אהרן חיטריק, אסף חנוך פרומר ומנחם מענדל פרידמן; וכן התמימים שמעון גנזבורג ממערכת Rebbe Responsa, מנחם מענדל דדון, חיים אליעזר טווערסקי ומרדכי לינק.

התמונה שעל הכריכה, באדיבות אתר Anash.org, מציגה אחד מארונות הספרים בחדרו של הרבי ב-770, אשר שימש כמשרדו האישי עם הגעתו לארה"ב וכמשרד המרכז לענייני חינוך בתקופה הנסקרת במחקר.

אם בשל טעות לא הוזכר כאן שמו של אדם שסייע ותרם מהידע שלו, אני מבקש את סליחתו מראש. מטבע הדברים, בפרויקט מורכב שכזה, קיימת אפשרות לשכחה מצדי.

אני מזמין את הקוראים להעיר, להגיב ולהוסיף בכל הקשור לנושאי המחקר. ניתן לפנות אליי ישירות טלפונית או באמצעות כתובת הדוא"ל המצוינת בראש הספר.

מנחם מענדל גרינפלד

מזרח וישראל
40
Centuries

מסיני לסיני

כשהרבי שרטט מחדש את מפת מסלול יציאת מצרים
- סיפורה המופלא של חוברת 'תורה וישראל'

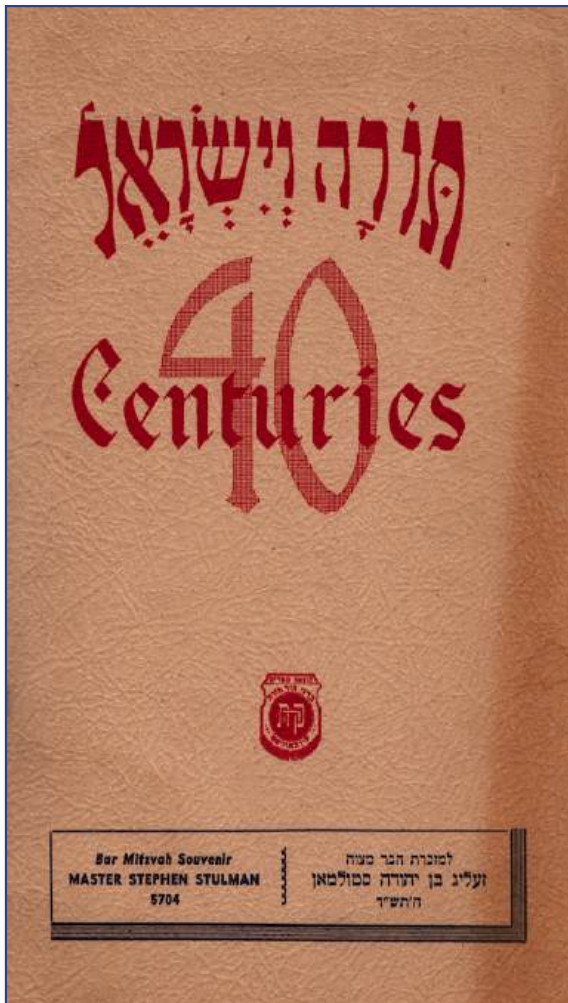

מה הם אבני הדרך בהיסטוריה המוקדמת של עם היהודי | אלו 'אקדמיות'
הקים העם היהודי | מדוע הורה הרבי להדפיס את החוברת בשפה הסינית
| הוראות הרבי לצייר מיכל שוורץ כיצד לצייר את מפת מסעות בני ישראל
| חגיגת בר המצוה שאורח הכבוד בה היה עוג מלך הבשן | ומכתבו
המיוחד של הרבי לנער בר המצוה

"בצאת ישראל ממצרים", החל מסעם המופלא של עמנו אל הארץ
המובטחת ואל ייעודו. סיפור יציאת מצרים מעשרת המכות ועד לקריעת
ים סוף, ממתן תורה ועד לכניסה לארץ ישראל - מהווה פרק מכונן בקורות
עם ישראל. בימים אלו, כשאנו עומדים בפתחו של חג הפסח ומתכוונים
לקיים את מצוות "והגדת לבנך", מעניין במיוחד להתחקות אחר האופן שבו
ביקש הרבי להנחיל מצווה זו לילדי הדור הקודם, רובם מהגרים או בני
מהגרים מאירופה הבווערת, וזאת באמצעות חוברת בשם "תורה וישראל"
שראתה אור בשנת תש"ד בהוצאת 'המרכז לענייני חינוך'. החוברת המרהיבה
הזו, על מגוון כליה הדידקטיים והחזותיים הייחודיים, ובהם מפות מאירות
עיניים של מסעי בני ישראל במדבר בהכוונתו האישית של הרבי, הייתה
למעשה מהלך חדשני שנועד להעניק לאותם ילדים בסיס איתן בידיעת
ההיסטוריה, הערכים והזהות היהודית, כחלק מתפיסה רחבה ותפקידו
של חינוך ילדי ישראל כחזית המאבק הרוחני על נפשו ועתידו של העם
היהודי כולו.

תורה וישראל

במהלך שנת תש"ד 'המרכז לענייני חינוך' הגביר את קצב עבודתו בתחום
ההוצאה לאור, והחומרים החינוכיים ברוח ישראל סבא הלכו והצטברו על
מדף הספרים היהודי בזה אחר זה. במהלך קיץ תש"ד המל"ח יוזם הפקת

שער החוברת במהדורת התשורה המיוחדת.
צילום: Rebbe Responsa

חוברת ראשונה מסוגה שתתן לילדי ישראל האמריקאיים, מושגים יסודיים ורחבים על תורתנו הקדושה וחלקיה, לצד תולדות עם ישראל.

שמה של החוברת הוא 'תורה וישראל - 40 מאות' (40 centuries). שם זה נגזר ככל הנראה מדברי המדרש המפורסמים "שני דברים קדמו לעולם - תורה וישראל" (תנא דבי אליהו פרק יד). כאשר המשמעות של 40 מאות, שהן ארבעת אלפים שנה, באה לידי ביטוי בסדר הדורות שבחוברת, החל ממות אדם הראשון בשנת תתק"ל, ועד פטירת האריז"ל בשנת ה'של"ב. גם חוברת זו זכתה לעיצוב איכותי. החל מגודלה הלא שגרתי, כריכה מהודרת והדפסה בצבע אדום, עובר להדפסה פנימית בצבעים כחול וירוק, וכל זה על נייר כרומו איכותי.

פרסום והפצה

במדור 'מחיי המוסדות אשר תחת נשיאות כ"ק אדמו"ר שליט"א, שבקובץ ליובאוויטש התפרסמה ידיעה על צאת החוברת לאור:

המרכז לענייני חנוך הוציא חוברת מהודרת באנגלית - תחת השם 'תורה וישראל'. החוברת העשירה בתוכן והמרהיבה ביופיה החיצוני גרמה להתפעלות בקרב חוגים רחבים.

בחוברת זו נמצא תוכן מתומצת על דברי ימי ישראל, מפת ארץ ישראל, תמונות, דיאגרמה היסטורית, טבלה כרונולוגית ועוד.

מצד אחד, החוברת נועדה לצעירים על מנת שיכירו את מהותו של עם ישראל ועושרו הרוחני ומאידך המבנה הסיסטמטי שבה מתאים מאוד גם

לבני תורה (קובץ ליובאוויטש שנה ראשונה חוברת רביעית (י"ב תמוז-י"ח אלול, ה'תש"ד) עמוד 56).

תרגום החוברת לסינית ושפות נוספות

באגרת קודש כותב רבינו ל"אברכים התמימים בשנגהיי" ששהו שם במהלך מלחמת העולם השנייה: אם ישנם מאחינו בני ישראל, ובפרט מדור הצעיר, שאינם מבינים אלא שפת המדינה כינעזיש [=סינית], אזי כדאי להעתיק, כמובן באופן שתהיה ההעתקה טובה ואמיתית, אלה מהוצאותינו הנחוצות ביותר לפי מצבם הרוחני - שבת, תפלין, תורה וישראל. וכיו"ב (אגרת מיום י"ז סיון, תש"ו - אגרות קודש חלק ב' עמ' קלה).

ומתרגום לסינית לתרגום לשפה הרוסית והדפסתה בארצות הברית ובישראל. החוברת תורגמה לראשונה לשפה הרוסית בשנת תש"כ (1960), ועותק שלה נמצא בספריית ליובאוויטש שבניו יורק, לצד עותקים של המהדורות הבאות.

במכתב אל הרב אפרים וולף ע"ה כותב הרב ח.מ.א. חדקוב מנהל המל"ח: בטח ראה כת"ר את הספרים שהוצאנו לאור מכבר בשפה הרוסית. . והם תרגומים מאנגלית מהספרים שלנו. . תורה וישראל (מכתב מיום ל' מנחם-אב תשכ"ז - 'ימי תמימים' חלק ג' עמ' 502).

מספר שנים לאחר מכן, הרב וולף מעדכן את הרב חדקוב על הדפסתם מחדש של ספרי המל"ח: כפי שסוכם בזמנו עם כת"ר שיחי' בדבר הדפסתם מחדש של ספרים שאזלו אצלנו, הננו בזה להודיע כי בעז"ה עומדים אנו להדפיס. . הספרים דלהלן, ונבקש להודיענו באם דרוש גם להם. . אז נדפיס מאותם הספרים כמות גדולה יותר. . תשרי, חנוכה. . תורה וישראל - הכל ברוסית (מכתב מיום י"ד טבת תשמ"א - 'ימי תמימים' חלק ח' עמ' 58-59)

מבנה החוברת

החוברת מתחלקת לשלושה חלקים:

א. אבני דרך בהיסטוריה המוקדמת של עם ישראל, מאברהם אבינו ע"ה ועד חורבן בית שני.

ב. תורה ומסורה: תיאור מבנה וחלקי התורה - תורה שבכתב, תורה שבעל-פה ושלשלת הקבלה מדור לדור.

ג. רשימה כרונולוגית של אירועים יוצאי דופן בתולדות עם ישראל. לאורך החוברת פזורים ציורי המחשה, מפות עם אירועים היסטוריים, טבלאות ותרשים זרימה.

הציבי לך ציונים

הנביא ירמיהו אומר "הַצִּיבִי לְךָ צִיּוֹנִים שְׁמִי לְךָ תִּמְרוּרִים שְׁתִּי לְבָךְ לְמִסְלָה דֶרֶךְ" (לא, כ), רש"י מפרש שהכוונה להצבת 'סימנים' בדרכיהם הטובות של אבותינו. ואכן כאשר פותחים את החוברת, וככל שמעמיקים בה ובתכניה מפנימים את הצורך ללכת בדרכי אבות האומה.

חלקה הראשון של החוברת נושא את הכותרת 'אבני דרך בהיסטוריה המוקדמת של עם ישראל' - Milestones in early Jewish history.

הפרק הראשון פותח בהצהרה-סיפור: "ההיסטוריה של עמנו מתחילה באברהם אבינו, הראשון בדורו שהכיר והכריז על הקדוש-ברוך-הוא כבורא העולם". מכאן הפרק עובר בצורה מתומצתת, וסוקר את הדורות הבאים - לידת יצחק, ירידת יעקב ובניו למצרים, שעבוד מצרים ויציאת מצרים, מתן תורה ועגל הזהב, לוחות שניות ובניית המשכן. סיפור המרגלים ועונשם חותם פרק זה.

הפרק השני פותח בכניסת בני ישראל לארץ המובטחת על ידי יהושע בן נון, ומסתיים בחורבן בית ראשון על ידי נבוכדנצר.

הפרק השלישי פותח בגלות בבל, ממשיך בהצלת היהודים בחג הפורים, בניית בית שני, נס חנוכה ומסתיים בחורבן בית שני.

הפרק הרביעי מוביל לנושא הבא של החוברת, שכן בני ישראל כבר אינם חיים בארצם, והדבר המאחד אותם הוא התורה. "הנחמה היחידה - מלבד הבטחת הגאולה האלוקית - שמצא העם היהודי שסוע המלחמה והסבל באותה תקופה, הייתה 'האקדמיה הגדולה לתורה' בראשותו של רבן יוחנן בן זכאי ביבנה. התנא הגדול הזה, כמו גם בני דורו וממשיכיו, לימדו את העם היהודי כיצד להתאים עצמו למעמדו החדש של 'עם בגלות', עד שיבוא הזמן שבו יאסוף ה' את כל היהודים המפוזרים מארבע קצוות תבל

ויוביל אותם בחזרה לארץ ישראל: מעל לכל, על היהודים להישאר נאמנים לה' ולתורתו; עליהם לעבוד אותו באמצעות תפילה וקיום מצוות התורה, ולשאת את אור התורה לכל מקום שהשגחה תכוון אותם; עליהם לזכור תמיד ש"מפני חטאינו גלינו מארצנו", ורק על ידי תשובה וחזרה אל ה' נגאל מן הגלות על ידי משיח צדקנו, שיוליכנו קוממיות לארצנו".

הפרק הקצר חותם במילים הבאות, המובילות לחלק הבא שבחוברת:

"דפוסי התנהגות אלו ודבקותנו הנאמנה בתורה ובמסורה, עזרו לנו לשמור על זהותנו בארצות הגולה ולשרוד את כל הרדיפות הבלתי אנושיות אליהן נשלח עמנו העני וחסר ההגנה. בכל מקום בו שהו היהודים, הם הקימו אקדמיות - ישיבות - ללימוד התורה ולחיזוק יסודות המסורת ושמירת המצוות. התורה היא חיינו, מפלטנו ועצם קיומנו".

תורה ומסורה

חלקה השני של החוברת פותח בכותרת 'תורה ומסורה - התורה שבכתב (תנ"ך)'.¹

הפרק פותח בהצהרת יסוד: "משה רבינו ע"ה כתב את כל חמישה חומשי תורה; אפילו את הקטעים המתמייחים אליו כתב בגוף שלישי, שהרי כל מילה בה הכתיב לו הקב"ה".

על פניו נראה כי תוכן הדברים מבוססים על פירוש הרמב"ן לתורה בהקדמתו: "משה רבנו כתב הספר הזה עם התורה כולה מפיו של הקב"ה... כתב תולדות כל הדורות הראשונים ויחוס עצמו ותולדותיו ומקריו כשלישי המדבר".

מיד לאחר הקדמה זו עוברים לנושא המרכזי - תרי"ג המצוות ושמירתן. כהקדמה מסופר כיצד הפך העם היהודי לאומה שנבחרה על ידי הקב"ה ל"ממלכת כהנים וגוי קדוש" בעת מתן תורה. מבנה התורה שמכילה 613 מצוות, מורכב מ-248 מצוות עשה, ו-365 מצוות לא תעשה. הנושא של תרי"ג מצוות חותם במילים "המצוות מכסות כל שלב בחיי היהודי, הן בין אדם לחברו, והן בין אדם למקום - הדרך לעבודת הא-ל, כל זאת כדי שהיהודי יגיע לסטנדרטים המוסריים הגבוהים ביותר".

ומכאן עוברים לנושא הבא – המסורה. כשהכוונה ככל הנראה להלכות המוגדרות 'הלכה למשה מסיני', כמו גם לכללות התורה שבעל פה, 13 המידות בהם התורה נדרשת ועוד, שנמסרו מדור לדור. ובלשונה של החוברת – "מלבד המצוות והאיסורים הכתובים בתורה, לימד הקב"ה את משה הלכות נוספות אותם שינן והעביר בעל-פה לממשיכי דרכו, שבתורם העבירו מסורת זו מדור לדור. אנו שומרים איפוא על הלכות ומנהגים רבים כ'מסורה', כאילו היו כתובים בתורה".

המשכו של פרק זה עוסק בפירוט מבנה התנ"ך על עשרים-וארבעה ספרי הקודש שבו. להלן כמה ציטוטים חשובים בנושא זה: ה"כתובים" כולם נכתבו על ידי נביאינו, זה או אחר, בהשראה אלוקית – "רוח הקודש", והפרק הזה מסיים ברעיון ש"בסך הכל היו לנו 48 נביאים ושבע נביאות שנבואותיהם נכתבו בשל חשיבותן הנצחית. בנוסף להם היו נביאים בישראל בכל דור ודור, אך כיון שנבואותיהם היו מוגבלים לדורם בלבד, לכן לא העלו אותם על הכתב".

התורה שבעל פה – מהמשנה ועד שולחן ערוך

הפרק הבא מטפל בנושא 'תורה שבעל פה'. כאן מופיעה רשימת ארבעים הדורות של 'שלשלת הקבלה', ממשה רבינו ועד רב אשי, חותם התלמוד בבלי כפי שהיא מופיעה בהקדמת הרמב"ם.

בהמשך לכך, מופיע פירוט התורה שבעל פה, החל מחיבורו המונומנטלי של רבי יהודה הנשיא הלא היא המשנה, כמו גם הסיבות ההיסטוריות שהובילו לכתיבתה ואופן העריכה, עובר לפירוט סדרי המשנה והנושאים בהם עוסק כל סדר. פירוט שמות המסכתות לא מופיע כאן, והערה בשולי העמוד מפנה את הקוראים ל'אנציקלופדיית כיס לתלמיד חכם הצעיר', שיצאה באותה שנה.

ומהמשנה החוברת עוברת להסבר על התפתחות הגמרא על ידי האמוראים, עד לחתימת התלמוד הבבלי על ידי רב אשי ורבינא. זאת לצד אזכור קצר גם על התלמוד הירושלמי.

מכאן עוברים לתיאור התקופת הבאות, שהשפיעו על המשך התפתחות התורה שבעל פה – רבנן סבוראי, גאונים וראשונים, כשתקופה זה מסתיימת למעשה בחתימת השולחן ערוך של רבי יוסף קארו.

החוברת מסתיימת בסיכום שהוא גם הצהרה: התורה הקדושה – התורה שבכתב והתורה שבעל פה – היא המתנה האלוקית שנתן לנו הקב"ה באמצעות משה בהר סיני. את אותה התורה עצמה מסר משה ליהושע ממשיכו, וכך מדור לדור עד ימינו. כשם שהקב"ה נצחי, כך התורה שהוא נתן נצחית, ועל ידי לימוד התורה וקיום המצוות, גם העם היהודי הוא נצחי.

מפות המחשה

בין דפי החוברת מופיעים מפות ובהן תיאור מסעות ואירועים תנ"כיים. במהדורה הראשונה מופיעה מפה אחת בלבד: מפת הארץ וחלוקתה לממלכות ישראל ויהודה. על המפה חתום הצייר Ila Kazarnovsky, אלא שבמהדורות הבאות לא נדפסה מפה זו, ובמקומה הופיעו מפות המתארות אירועים היסטוריים מאברהם אבינו ועד כניסת בני ישראל לארץ המובטחת (במהדורת תשנ"ח חזרה ונדפסה מפה זו. והמפה השניה דלהלן נשמטה, וצריך ברור לגבי עריכת מהדורה זו).

המפות שבמהדורות הבאות נעשו בידי של הצייר והאמן העולמי מיכל שוורץ, שצייר באותה תקופה את לוגו המרכז לעניני חנוך, לצד ציורים רבים בירחונים 'שמועסן מיט קינדער' ו-Talks and tales, וכמובן את סמל צבאות ה' המפורסם.

המפה הראשונה

אמנם שמה של המפה הוא 'מקום הולדתו של אברהם אבינו'. אך בפועל המפה מכסה את האירועים הבאים: 1. מקום לידתו של אברהם באור כשדים ומסלול משוער של מסעו לחרן ומשם לארץ ישראל עד לבאר שבע. 2. פלישת כדרלעומר ובעלי בריתו, ומלחמת המלכים בעמק שווא. 3. מסלולו המשוער של יעקב אבינו מבאר שבע לחרן. 4. מסעו של ישראל (יעקב) ובניו אל ארץ גושן שבמצרים.

המפה השניה

שמה של מפה זו הוא 'היציאה ממצרים' (The Exodus from Egypt). אך גם כאן מפורטים אירועים שהתרחשו לבני ישראל במהלך נדודיהם במדבר. תחת הכותרת 'מסעם המשוער מרעמסס שבמצרים עד כניסתם לארץ המובטחת' מופיעים האירועים המרכזיים הבאים: 1. מסלול אפשרי של חציית בני ישראל בים סוף. 2. זירת הקרב עם עמלק. 3. הר סיני - מתן תורה (כולל ציור מיניאטורי של ההר והברקים). 4. מסלול הליכת המרגלים לחברון. 5. הגעתם של בני ישראל למואב ונחל אמנון על גדות הירדן המזרחי.

הרבי מצביע על מיקומו המקראי של ים סוף

ההסתיוגויות המופיעות במפות בעת תיאור המסעות האפשריים של בני ישראל, נובעות מכך שעל חלק מהמסעות אין לנו מידע כלל, לצד מסעות אחרות עליהן יש מחלוקת בין המפרשים. כך למשל אחד הנושאים הבולטים הוא אופן חציית בני ישראל את ים סוף.

מפת נדודי ישראל במדבר, הכוללת את חציית ים סוף באזור 'ימת ברדוויל', בהתאמה לתאוריה הצפונית של מסלול יציאת מצרים

קיימות מספר גישות אודות מסלול יציאת מצרים, מקום קריעת ים סוף, וכפועל יוצא מכך הדבר משפיע על מיקומו של הר סיני ומסעות בני ישראל במדבר. התיאוריה הצפונית, לשיטה זו קריעת ים סוף התרחשה בימת ברדוויל (לגונה של הים התיכון). התיאוריה הדרומית, לשיטה זו קריעת הים התרחשה ב'ים האדום', מדרום לסואץ. התיאוריה המרכזית, לפי שיטה זו חציית הים התרחשה באגמים המרים שמעל הים האדום.

נושא זה נדון בספרות תורנית ומחקרית. ראו בר-דרומא, ח. (תרצ"ה). הנגב (פרק רביעי, עמ' 496 ואילך). ירושלים. גולדשטיין, י. מ. (תשפ"ב). מקומות התורה (חלק ב, פרשת בשלח, עמ' רי"ד ואילך). מודיעין עילית. כפי שנראה להלן, הרבי נקט בשיטתה של התיאוריה הצפונית, וכך הדריך את הצייר מיכל שוורץ בעת שצייר את המפות.

הרבי מדריך כיצד לצייר את מסלול נדודי ישראל במדבר

סיפר הצייר מיכל שוורץ כי "ביום ראשון בבוקר בחודש אוגוסט 1994, קיבלתי שיחת טלפון מרב שאמר שהוא מכין ספר על יציאת מצרים. הוא עשה את מרבית עבודתו בספרייתו של הרבי ונתקל בבעיה".

"כיצד אוכל לסייע לך?" שאלתי. "מחקר בנושא יציאת מצרים הוא לא התחום שלי".

"נכון" הוא השיב, "אך תוך כדי מחקר על המסלול בו צעדו היהודים דרך המדבר אל ארץ כנען נתקלתי במפה שהראתה את המסלול דרך הצפון, לאורך קו החוף לכיוון אשקלון, ואז הם פנו מזרחה אל ארץ הקודש".

"אך עדיין אינני מבין מה הקשר אליי".

"ובכן, בתחתית המפה מצאתי את חתימתך"

"אה, נכון" השבתי. "אני זוכר שביצעתי כמה מפות וטבלאות עבור הרבי.

המסלול של יציאת מצרים היה אחד מהם".

"אבל" הוא המשיך, "הבעיה היא שבכל הספרים שמצאתי על הנושא היהודים צעדו במסלול אחר. כמעט סיימתי את עבודתי ואז נתקלתי במפה שלך".

הצטערתי לשמוע את דבריו אך כל מה שיכולתי להשיב לו היה "ראה, יתכן ויש לך בעיה. מפת מצרים היתה אחת מהפרוייקטים הראשונים

שביצעתי יחד עם הרבי ועשיתי בדיוק מה שהוא הורה לי לעשות. אין לי כל סמכות בכל הקשור ליציאת מצרים, ואני מצטער שלא אוכל לעזור לך בנושא" (chabad.org).

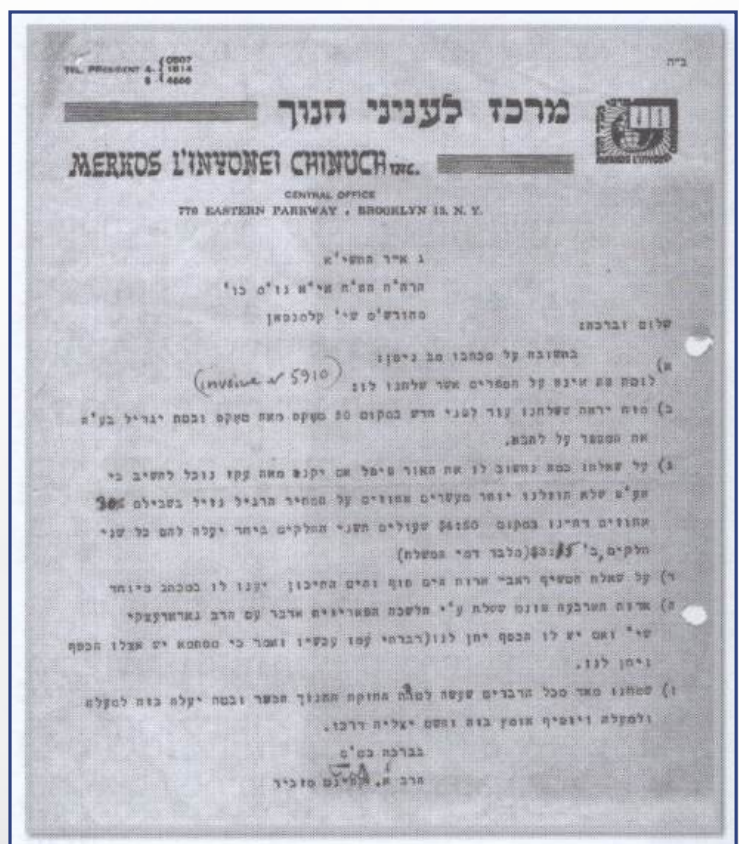
לעדות זו, שחלקים ממנה בראיון המלא עדיין צריכים בירור, מצטרפת העובדה הבאה ממנה עולה שלרבי הייתה שיטה סדורה וברורה בנושא.

בספר 'פעילות חוצה גבולות' (ח"ב עמ' 41), נדפסה אגרת המל"ח אל הרב שלום מענדל קלמנסון ע"ה, כאשר בסעיף ד נכתב: "על שאלת הטשיף ראביי אודות הים סוף והים התיכון, יענו לו במכתב מיוחד" (ג' אייר תשי"א).

הרב הראשי המתואר כאן הוא הלורד הרב ד"ר ישראל עמנואל יעקובוביץ ע"ה, ששימש באותה עת כרבה הראשי של אירלנד. כפי הנראה ראה הרב הראשי את המפה שנדפסה גם בספר our people שבהוצאת המל"ח (חלק א' עמ' 162), ועל כך הקשה בפני הרב קלמנסון, שלכאורה ים סוף הוא 'הים האדום', ואינו הים התיכון כפי שמופיע במפה המדוברת.

נכון למועד כתיבת המחקר הנוכחי, לא הגיע לידינו אגרת המל"ח או אגרת של הרבי אל הרב הראשי.

אגרת זו, וכן דבריו של הצייר מיכל שוורץ מצטרפים לשורות ראיות, אותם הצגנו בפרקים הקודמים ובמבוא, התומכות בכך שהרבי היה מעורב לפרטי פרטים בכל פרסום שיצא לאור על ידי המרכז לעניני חנוך, גם במקרים שאין לגביהם מידע אבסולוטי.

אגרת המל"ח לרש"מ קלמנסון, המתייחסת בין היתר לתיאוריה הצפונית ואגרת הרבי בנדון

ציור חציית בני ישראל את ים סוף. פירוש המשניות לרמב"ם, כתב יד מעתיק. צילום:

Bodleian Libraries, University of Oxford.

לגוזר ים סוף לגזרים

המשנה במסכת אבות (פרק ה משנה ד) אומרת: עשרה ניסים נעשו לאבותינו מצרים ועשה על הים. הרמב"ם בפירושו למשנה זו מונה את עשרת הניסים שהיו על הים ("היו"ד ניסים שהיו על הים הם קבלה"), כאשר הנס החמישי הוא "שנבקעו לדרכים רבים כמספר השבטים כעין קשת עגול על זאת הצורה והוא אמרו (תהלים קלו, יג) לגוזר ים סוף לגזרים". במילים 'על זאת הצורה', כוונת הרמב"ם לציור ששרטט מספר קשתות הממחישות

את צורת חציית בני ישראל בעת קריעת ים סוף (ראו צילום כתב יד). דעה זו נזכרת גם בתוספות במסכת ערכין (טו, א ד"ה כשם), ובמקומות שצויינו ב'מקומות התורה' שם עמ' רל הערה נו.

תמיכה נוספת לטענה שהרבי היה מעורב במתן ההוראות כיצד לצייר את המפות שבחוברת, נמצאת במפה השניה שבחוברת. כאשר חציית בני ישראל משורטטת בחצי קשת, דבר שככל הנראה הצייר מיכל שוורץ לא היה מודע לו בעצמו. וככל הנראה גם פרט זה, הורה לו הרבי כיצד לצייר.

בין פרשנות מסורתית למחקר מודרני – דיון במיקומם של אתרי יציאת מצרים

הירחון Talks and Tales, שבהוצאת המרכז לעניני חינוך, מכיל בכמה מגיליונותיו התייחסויות נוספות לסוגיית מיקומו של ים סוף בעת יציאת מצרים. במאמר "Let's Visit YAM SUF - THE RED SEA" ישנה סקירה של תיאוריות שונות בנושא, עם עדיפות לזיהוי מפרץ סואץ בתוספת האגמים המרים כים סוף המקראי, אך גם תוך ציון מחקרים חדשים המערערים על כך ומציעים חציה צפונית יותר. יחד עם זאת, המאמר מדגיש כי העיקר הוא עצם הנס ולא מיקומו המדויק.

בנוסף, המאמר מתייחס למפה שהופיעה בחוברת תורה וישראל ובספר
OUR PEOPLE הנזכרים.

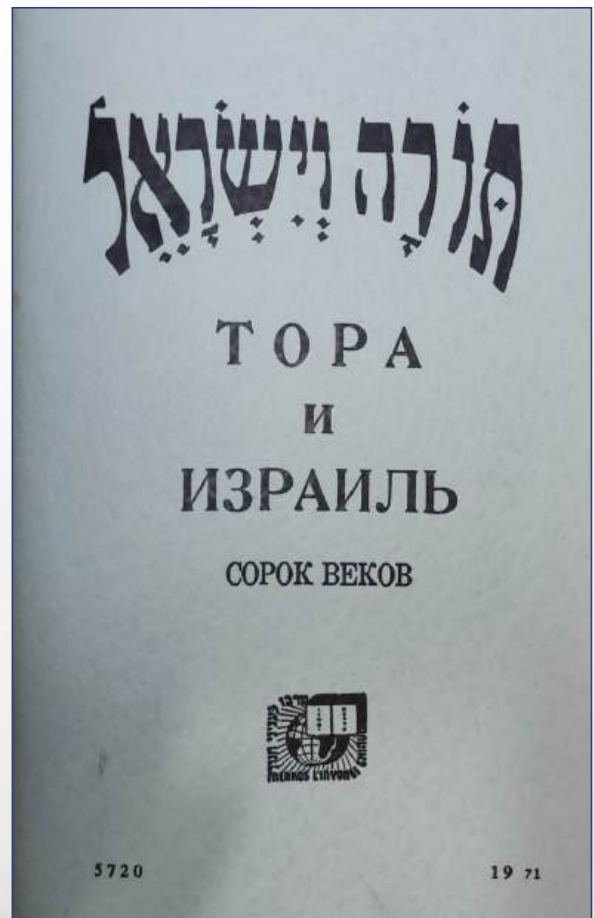
(Talks and Tales. (1949). Let's visit YAM .SUF - THE RED SEA.
Talks and Tales Magazine, 3(89), 216)

מאמר נוסף ב-Talks and Tales מרחיב את הדיון במיקומם של אתרי
יציאת מצרים. המאמר מציין כי לא ניתן לדעת בוודאות היכן בדיוק
ממוקמים המקומות הנזכרים בחומש, כמו פיתום ורעמסס, או בעל צפון
ומגדול בהם חנו בני ישראל ליד ים סוף. עם זאת, מובאת הדעה לפיה
בני ישראל יצאו מהים באותו צד של החוף ממנו נכנסו, כלומר הים נבקע
בצורת קשת וההליכה בתוכו הייתה נס מופלא. המאמר מצביע על מספר
מפרצים פוטנציאליים לאורך חופי מצרים והים התיכון בהם גדלים קני
סוף, כמו ליד פורט סעיד וצפון סיני, אך מדגיש כי לא ניתן לזהות את
הנקודה המדויקת. עוד מודגשת דעת חכמינו כי מעבר הים לא היה הכרחי

גיאוגרפית ונועד בעיקר להפגין את
גבורת ה' ולהעניש את המצרים. רעיונות
אלו תואמים את השיטה שהוצגה קודם
לכן מתוך החוברת 'תורה וישראל',
המשקפת את עמדתו של הרבי בנושא.

בנוגע לזיהוי הר סיני, המאמר מציין
כי איננו בטוחים איזה הר הוא הר סיני
בו ניתנה התורה. עם זאת, ההשערה
המקובלת היא שמדובר בהר שהערבים
מכנים "ג'בל מוסא", אולם, קיימת דעה
נוספת הטוענת כי מדובר בהר, "ג'בל
חלאל", ונמצא באזור אחר של מדבר
סיני.

מעניין לציין כי זיהוי מיקומו של הר
סיני בג'בל חלאל תואם את המיקום
המופיע במפה שפורסמה בחוברת 'תורה
וישראל'. מיקום ההר מתאים לתאוריית

שער החוברת ברוסית. מהדורת צילום
תשל"א. צילום: הספריה הלאומית ירושלים.

המסלול הצפוני של יציאת מצרים. המאמר גם מזכיר הר ליד חורבות פטרה (בעבר בארץ אדום) הנקרא "הר ההר" שיש הסוברים שהוא הר סיני. בסופו של דבר, הכותב מותיר את שאלת הזיהוי המדויק של הר סיני פתוחה, בשל מחסור בראיות חותכות. אולם, ההתאמה בין הזיהוי של ג'בל חלאל במאמר ובמפת 'תורה וישראל' מחזקת את ההשערה שזו הייתה עמדתו של הרבי בנושא (Talks and Tales. (1978). In the footsteps (of Moshe Rabbeinu. Talks and Tales Magazine, 13(447), 3-5).

המפה השלישית

שמה של מפה זו הוא 'ארץ ישראל בתקופת התנ"ך'.

המפה סוקרת 84 אירועים תנ"כיים תחת הכותרת 'מדן ועד באר שבע'. האירוע הראשון מציין את פולחן העגל של ירבעם בעיר דן. והאירוע האחרון מתאר את העיר באר שבע כמקום משכן האבות בעיר הדרומית ביותר. וכן את העובדה שדוד המלך ערך מפקד "מדן ועד באר שבע" (שמואל ב כד, ב).

ראוי לציין כי מפה זו צויירה על ידי מר שוורץ כבר בשנת תש"ד ונדפסה בירחון Talks and Tales, של חודש אייר (עמ' 12), כהמשך לסיפור התנ"כי על יהורם המלך ופגישתו עם יהוא בסמוך לאחוזת נבו.

בשנת תש"ח (1948) המפה יצאה כמוצג חינוכי - מפת קיר - ככל הנראה לתליה בכיתות בבתי הספר. המפה מופיעה בקטלוג המל"ח כמוצר בפני עצמו - 'Times - Eretz Israel in Biblical'. במהדורה הראשונה של החוברת הנדונה בפרק זה, מפה זו לא נדפסה, ורק במהדורות הבאות מופיעה המפה.

מפות אלו נדפסו בשני פורמטים שונים, נייר ובד. עובדה המצביעה על הרמה הגבוהה של המל"ח בהפקת מוצרים איכותיים ועמידים.

בנוסף, נדפסו בחוברת תמונות של דגם בית שני והכותל המערבי, שנדפסו באותה תקופה גם בחוברת 'בין המצרים' (ראו לעיל פרק שישי עמ' 119).

משה קיבל תורה מסיני – אמצעי המחשה

בחוברת מופיעים מספר אמצעי המחשה העוסקים בסיכום ההיסטוריה היהודית בצורה טבלאית ותרשים זרימה.

תחת הכותרת 'שלשלת הקבלה' - the Course of Tradition, נדפסה טבלה מפורטת של ארבעים הדורות ממשה רבינו ועד רב אשי. סדר הקבלה כאן הוא בדיוק כפי המובא בהקדמת הרמב"ם. בכל שורה נזכר שם המקבל בלשון הקודש, השנה בה קיבל את התורה מקודמו, ושמו באנגלית. כאשר יש פירוט דוגמת 'אנשי כנסת הגדולה', הרי שבאנגלית מופיע פירוט חלקי של שמותם.

חלקה השלישי והאחרון של החוברת

אמצעי ההמחשה האחרון שנדפס כאן הוא תרשים הזרימה המוכר לכל ילד חב"די שנדפס בסוף סידור תהלת ה'. המתאר את השתלשלות התורה. החל מתורה שבכתב והחלוקה הפנימית שלה. עבור לתורה שבעל פה ממשנה ועד מפרשי השולחן ערוך.

לצד התרשים בלשון הקודש, נדפסה בצד מסגרת עם תרשים זהה באנגלית בפורמט מינימלי.

התשורה לבר המצווה

כאמור, בקיץ תש"ד ראתה אור החוברת המהודרת. היא אף חולקה כתשורה בחגיגת הבר מצווה של בנו של מר יהודה (יוליוס) סטולמן, התורם הנדיב של המרכז לעניני חינוך.

במסגרת זו לא נוכל לסקור את כל קשריו של סטולמן עם הרבי, אך בקצרה ניתן לומר כי מר יוליוס סטולמן היה מקורב לאדמו"ר הריי"צ נ"ע וחתנו כ"ק אדמו"ר זי"ע ותומך נלהב של המרכז לעניני חינוך. בשנת תש"ב כאשר נפגש ביחידות עם הרבי הריי"צ, פגש לראשונה את הרבי, ונוצר ביניהם קשר הדוק. בשנת תש"ד הזמין אותו אדמו"ר הריי"צ לאסיפה יחד עם הרבי והרב ניסן מינדל, ואלחנן קאווען, במהלכה פירטו בפניו את תוכניות המרכז לעניני חינוך. סטולמן התחייב להקים את 'קרן סטולמן', שבעזרתה יקדם את הפרוייקטים של 'המרכז'. בתוכנית העבודה שנכתבה

בעקבות פגישה זו, מופיעים תוכניות של חוברות חינוכיות עתידיות, כשביניהם מופיע הסעיף הבא: "הדפסת דברי הימים או קורות עם ישראל" (תשורת מנקר, סיון תשס"ו עמ' 56). ככל הנראה הכוונה גם לחוברת הנדונה בפרק זה כמו גם לסדר הספרים our people. עם השנים, הרבי היה שולח לו מכתבים אישיים לקראת החגים וקישר אותם לתחומי העניין של סטולמן.

בקיץ תש"ד, חגג בנו של מר סטולמן הנער זעליג סטולמן את בר-המצוה שלו. כהערכה לתרומתו הגדולה של האב, הדפיס הרבי את החוברת 'תורה וישראל' כתשורה מיוחדת לרגל חגיגת בר-המצוה. על דף השער נכתב: למזכרת הבר מצוה זעליג בן יהודה סטולמאן ה'תש"ד.

במקביל, הרבי שלח מכתב אישי באנגלית הממוען אל חתן בר המצוה. אגרת הרבי ומכתב תשובתו של סטולמן מתפרסמים כאן לראשונה, באדיבות מערכת Rebbe Responsa.

במכתבו הרבי מציג רעיון מרכזי המבוסס על דברי המדרש, כיצד עוג מלך הבשן זמם להרוג את אברהם אבינו יחד עם שרה ויצחק, וכיצד הקב"ה הענישו ברבות השנים על מחשבה זו.

כזכור המכתב נשלח בעיצומה של מלחמת העולם השנייה, והרבי רומז בהמשך מכתבו למצבו של העם היהודי באותם שנים, וכיצד השמירה על התורה והמצוות היא זו שתציל אותנו מכל אויבינו.

רעיון זה נכתב על ידי הרבי לראשונה לרגל חגיגת בר המצוה של בן דודו, ביום כ"ח אלול תרפ"ט (רשימות חוברת נט) וחזר ונזכר בשנים הבאות לרגל חגיגות בר מצוה, ברשימותיו ואגרותיו פעמים רבות (ראו רשימות חוברת יז עמ' 5. ואגרות קודש חלק ד' עמ' שמב, חלק ו' עמ' קיב).

מכתבו של הרבי לרגל בר המצוה של זעליג סטולמן

ב"ה

ט"ו באב, ה'תש"ד

3 באוגוסט 1944

מר סטיבן סטולמן

1000 אושן אווניו

אלברון, ניו ג'רזי

סטיבן היקר,

לרגל חגיגת בר המצווה שלך, אני מבקש להביע לך בזאת - בשם המרכז לענייני חנוך ובשמי - את מיטב איחולינו.

הנני בטוח שמעתה ואילך תראה את עצמך כ'בר מצווה' - אדם בוגר לחלוטין שזכותו וחובתו היא לשמור את מצוות התורה, ושיהיו לך הכוחות הרוחניים לקיימן במלוא משמעותן.

במדרש (בראשית רבה, פרשה נ"ג) מסופר שבחגיגת בר המצווה הראשונה שהתרחשה אי פעם - של יצחק בנו של אברהם היהודי הראשון - נכחו 62 מלכים שהוזמנו, וביניהם היה הענק עוג, מלך הבשן.

כשראה את הכבוד הרב לו זכו אברהם ומשפחתו הקטנה, חשב לעצמו: אברהם ושרה זקנים; אין להם אלא בן ויורש אחד. באצבעי הקטנה אוכל להרוג אותם! אמר לו הקב"ה: נבל שכמותך! אאריך את ימך כדי שתראה במו עיניך את העם הגדול שייצא מהילד הצעיר הזה, יצחק, ואז תמצא את מותך בידיהם של צאצאיו! טמונה כאן הוראה עמוקה. אנו מהווים מיעוט, 'המעט מכל העמים', ויש לנו אויבים חזקים. אבל יש לנו אלוקים גדול, שנתן לנו תורה נצחית; עלינו רק לשמור על התורה כיקרה, וללכת בדרך שהיא מתווה לנו, ואז נוכל לשרוד מול כל אויבינו וללכת מחיל אל חיל. הדבר נכון לגבי כל יהודי בפרט כמו לגבי עם ישראל ככלל. בטוחני שתהיה אחד הבנים הטובים ביותר של עמנו, ושכולנו נתגאה בך בצדק.

באיחולי הצלחה רבה, ונחת רב להוריך,

בכבוד רב,

הרב מענדל שניאורסאהן

יו"ר ועד הפועל

מכתבו של מר סטולמן המודה לרבי על התשורה המיוחדת

14 באוגוסט 1944 [כ"ה מנחם-אב ה'תשי"ד]

לרב מענדל שניאורסאהן

770 איסטערן פארקווי

ברוקלין, ניו יורק

הרב שניאורסאהן היקר,

אנא קבל את הערכתנו ותודתנו הכנה של סטיבן ושלי, על חוברת
היסטוריית הזמנים – מתנה מתחשבת לכבוד בר המצווה של סטיבן.
אנו אכן מודים מאוד ל-"770" בדרכים רבות משניתן לומר.

תודה רבה,

בכל הכבוד,

[יוליוס סטולמן]

